

Oroitzapenezko ekintzak eta
biktimen aitortza sustatzen
laguntzeko udalei eskaintzen
zaien agiri informatiboa

Euskal kasuan izandako **bizitzeko eskubidearen aurkako urraketen argazkiak, herriz herri**

Ondarroa, 1960-2010

(Bigarren edizioa)

2016ko azaroa

EUSKO JAURLARITZA

GOBIERNO VASCO

LEHENDAKARITZA
Bakegintza eta Bizikidetzarako
Idazkaritza Nagusia
Biktimen eta Giza Eskubideen Zuzendaritza

PRESIDENCIA
Secretaría General para la Paz
y la Convivencia
Dirección de Víctimas y Derechos Humanos

Oroitzapenezko ekintzak eta
biktimen aitortza sustatzen
laguntzeko udalei eskaintzen
zaien agiri informatiboa

Euskal kasuan izandako
bizitzeko eskubidearen
aurkako urraketen argazkiak,
herriz herri

Ondarroa, 1960-2010

Bigarren edizioa

2016ko azaroa

Bakegintza eta Bizikidetzarako Idazkaritza Nagusia
Biktimen eta Giza Eskubideen Zuzendaritza

EUSKO JAURLARITZA

GOBIERNO VASCO

LEHENDAKARITZA
Bakegintza eta Bizikidetzarako
Idazkaritza Nagusia
Biktimen eta Giza Eskubideen Zuzendaritza

PRESIDENCIA
Secretaría General para la Paz
y la Convivencia
Dirección de Víctimas y Derechos Humanos

Aurkibidea

Aurkezpena.	6
-------------	---

I. Bizitzeko eskubidearen **urraketak**.

1. ETA eta ETAm-k bizitzeko eskubidearen aurka egindako urraketak.	9
2. GAE eta BVEk bizitzeko eskubidearen aurka egindako urraketak.	15
3. Segurtasun-indarrek bizitzeko eskubidearen aurka egindako urraketak.	19

II. Behar beste argitu ez diren **kasuak**.

Erabilitako iturri eta zerrendak.	25
-----------------------------------	----

Aurkezpena

2015eko irailaren 4an, Eusko Jaurlaritzako Bakegintza eta Bizikidetzarako Idazkaritza Nagusiak jendaurrean aurkeztu zituen “Euskal kasuan izandako bizitzeko eskubidearen aurkako urraketan argazkiak, herriz herri (1960-2010)” izeneko dokumentuak. Guztira, 130 liburuxka dira, beste horrenbeste udalerriri buruzkoak. Ekitaldia egin zen Gogora – Memoriaren, Bizikidetzaren eta Giza Eskubideen Institutuaren egoitzan, Iñigo Urkullu buru zela, eta, han, liburuxka hauek banatu zitzaizkien alkateei.

Erretratu bakoitzak 1960 eta 2010 bitartean herri bakoitzean gertatu diren indarkeriazko heriotzen inguruan dagoen informazioa ematen du; betiere euskal kasuarekin lotuta dauden edo egon daitezkeen heriotzei buruzkoa. Helburua da memoriari buruzko udal-politika sustatzeko informazioa ematea, eta biktimengana eta haien senitartekoengana hurbiltzea. Egia esan, berehalakoan nabaritu zen dokumentu horiek udalen esku utzi izanaren eragina. Izan ere, 2014arekin alderatuta, laukoiztu egin zen 2015eko azaroaren 10ean Memoriaren Eguna ospatu zuten udalen kopurua.

Lehen edizio haren aurkezpenean argi adierazi zenez, bildutako kasuetatik gehienetan, dagoen informazioa bat dator eta nahikoa da. Dena den, kasu batzuei buruz, batez ere hirurogeiko hamarkadan, hirurogeita hamarreko hamarkadan eta laurogeiko hamarkada oso hasita zegoen arte izandakoetan, ez dago nahikoa informaziorik edo bertsio kontraesankorrek eta datu nahasgarriak agertzen dira; horrenbestez, oraindik ezin da azken ondorioa atera. Alde horretatik, beraz, azpimarratu zen lan hori ezin zela behin betiko amaitutzat eman, eta zabalik zegoela osatuz joateko.

Aurkezpena egin zenetik, ekarpen eta kontsulta ugari egin dituzte eraginpekoek, udalek zein herritarrek. Eta ohar horiei esker, asko hobetu da hasierako dokumentua. Hala, hartutako konpromisoa garaiz bete ahal izan da, eta prest da bigarren edizioa: 2016ko azarotik, udalen esku da, eta herritarrek ere eskura dezakete Gogoraren eta Bakegintza eta Bizikidetzako Idazkaritza Nagusiaren weguneetan.

Data horretatik aurrera eta bi webgune horietan, beste informazio-gune bat ireki da, “Aitortutako biktimak” izenburupean: informazio zehatza ematen du lege-arau baten babesean errekonozitu diren biktimei buruz. Terrorismoaren biktimei dagokienez, 1960tik aitortutako kasuak biltzen ditu, biktimei erreparazioa egiteko onartu diren legeak oinarritzat hartuta: 29/2011 Legea, 32/1999 Legea (Estatuko araudia) eta 4/2008 Legea (araudi autonomikoa). Funtzionario publikoek bizitzeko eskubidea urratu dieten biktimei dagokienez, 107/2012 Dekretuak aitortutako kasuak jaso dira, 1960tik 1978ra bitartekoak.

Aitortutako biktima horiez gain, badira aitortzeke dauden biktimak ere. Horietako asko datozen urteotan uztailaren 28ko 12/2016 Legea garatu zain daude: Eusko Legebiltzarrean onartu berri da, Euskal Autonomia Erkidegoan giza eskubideen urraketak jasan dituzten biktimei errekonozimendua eta erreparazioa emateko. Beste kasu batzuk, berriz, ez daude argi ikerketarik egin ez zelako, bertsio kontrajarriak daudelako, urraketak nork edo zergatik egin zituen argi ez dagoelako edo ebazpen judizialaren zain daudelako.

Puntu honetan, beraz, bi datu-baseak elkarren osagarri dira. “Aitortutako biktimak” izeneko gunean, lege baten babesean aitortpena jaso duten biktimei buruzko informazioa biltzen da. *Udal-erretratuak* ez dira biktimei errekonozimendu ofiziala emateko agiri ofizialak, informazioa ematekoak baino. Zerrenda horretan, aitortutako biktimei buruzko informazioa ematen da, batetik, eta prozedura judizial bidez edo lege batek babestutako administrazio-egintza baten bidez aitortpena jaso zain dauden biktimena ere bai, bestetik.

60/147 Ebazpena da nazioarteko zuzenbideak biktimei zuzendutako politikak egiteko duen bitartekorik garrantzitsuen; Nazio Batuen Batzar Nagusiek onartu zuten, 2005ean. Ebazpen horren 9. artikuluan berariaz jasota dago pertsona bat biktimatzat hartuko dela, alde batera utzita kasua judizialki erabat argitu den ala ez. Horrela izan ez balitz, terrorismoaren edo bestelako indarkerien biktimak ezin izango lirateke biktimatzat hartu, baldin eta kasu horiek epaitu edo argitu gabe baleude, eta, ildo horretatik, ezin izango litzaeke erreparaziorik egin errekonozimendu-lege batek babestutako administrazio-egintza baten bidez.

Ez dira sartu *Udal Erretratu* hauetan nazioarteko zuzenbidearen estandar horien arabera bizitzeko eskubidearen urraketatzat hartu ezin daitezkeen kasuak, gertatutako unean zegoen indarkeria testuinguruarekin lotura zuzena izanik ere. Hor sartzen dira suizidioak, istripuak, indarkeriazko ekintza batean gertatutako heriotzak, polizia-kidegoen artean egindako ustekabeko tiroak...

Oinarri horien gainean, *Udal Erretratuak* egiteko, biktimei buruz argitaratuta dauden zerrenda guztiak aztertu dira: Barne Ministerioak, Nafarroako Gobernuak, Eusko Jaurlaritzak, biktimen elkarteek, komunikabideek zein egile partikularrek egindakoak. Udalerrri bakoitzeko liburuxkan sartu dira hala bere lur-eremuan izan diren biktimak, nola, ekintza bera beste nonbait gertatuta ere, herri horretakoak diren edo bertan bizi diren biktimak.

Bi ataletan egituratu da edukia: lehenengoan, bizitzeko eskubidearen urraketa nahikoa frogatutzat dagoen kasuak jasotzen dira, egileen eta hurrenkera kronologikoaren arabera antolatuta. Bigarrean, berriz, nahikoa argitu ez direla-eta kalifikazio hori behin betiko baietsizat ezin eduki dezaketen kasuak biltzen dira.

EAEko udalek adierazitako behar batetik sortu zen lan hau; izan ere, memoria-ekitaldiak sustatzeko orduan, ez zuten nahikoa informazio udalerrian izandako biktimei buruz. Dokumentu honek tresna erabilgarria izan nahi du udal-arduradunek memoriari buruzko proiektuak egiteko orduan herriko informazio guztia eskura izan dezaten.

Azken batean, iraganean nozitutako terrorismoaren eta indarkeriaren aurrean memoria kritikoa bultzatzeko betebeharrak instituzionalari erantzutea da kontua. Biktimen oroimena bizirik iraunarazteko memoria, eta orainaldian eta etorkizunean giza eskubideekiko behin betiko konpromisoa helarazten duena, bereziki, bizitzeko eskubidearen eta pertsonen duintasunaren errespetuarekiko konpromisoa.

Garrantzitsua da argi izatea memoriaren politika publiko baten helburua ez dela *omenaldiak* egitea. Bi helburu nagusi ditu, eta zentzu sozial eta politiko sakonagoa dute helburu horiek: biktimei dagokienez, gertatutakoa gogoraraztea, jasan zuten bidegabekeria aitortzea, eta haienganako elkartasuna adieraztea beste behin ere, eta, gizarteari dagokionez, berriz, gogoeta kritikoa sustatzea iraganean gertatutakotik berriz ere gertatu behar ez duenaz hausnartzeko, edo, aitzitik, gertatutako horretatik azpimarratu behar denaz hausnartzeko.

Liburuxka hauetako bakoitza berriz ere gertatu behar ez duenaren eta ahaztu behar ez denaren erretratu da. Dokumentuaren izenburuan *erretratua* hitza jasotzen da, erretratuak gizakiaren irudia erakusten duelako; aurpegia, begiak eta espresioa dituelako. Erretratuak pertsona jakin bat irudikatzen du; izen, abizen, familia, lagun, istorio, amets eta proiektuak dituen pertsona jakin bat. Biktimen sufrimendu bidegabekia hezur-mamitzen duten aurpegiaren erretratua duzu dokumentu hau.

I. Bizitzeko eskubidearen **urraketak**

1. **ETA** eta **ETAm**-k bizitzeko eskubidearen aurka egindako urraketak

1

José María Arrizabalaga Arcocha

Data: 1978/12/27.

Adina: 27 urte.

Non jaioa: Ondarroa (Bizkaia).

Seme-alabak: Ezkongabea.

Lanbidea, kargua, beste batzuk: Herriko kultur etxeko langilea. Bizkaiko Juventud Tradicionalista Carlistako burua (Borboiko Sixtoren jarraitzaileak).

Egiletza: ETAm.

Heriotzaren lekua: Ondarroako kultur etxeko liburutegian.

Prozedura: Su-arma bidezko atentatua.

Datu gehiago: Familia tradizionalista zuen; 1971ko abenduan bonba batek bere anaia Miguel Ángelen ile-apaindegia suntsitu zuen, udalerriko alkate zenarena. Hari egozten zioten Guerrilleros de Cristo Rey bidali izana Ondarroako bi abade jipoitzera (J. Gariotaonaindia eta E. Iturran), 1970ean (*Religión Digital*, 2011/01/08).

2

Benigno García Díez

Data: 1982/01/27.

Adina: 36 urte.

Non jaioa: Foz (Lugo).

Bizilekua: Ondarroa, Bizkaia, 1965etik.

Seme-alabak: Sei seme.

Lanbidea, kargua, beste batzuk: Ondarroako udaltzaina, 1975etik. Urte batzuez itsasgizon lan egin zuen.

Egiletza: ETAm.

Lekua: Gurutzetako Ospitalera zeraman anbulantzian, sei tiro jaso ondoren, Ondarroan lanetik irten zenean.

Prozedura: Su-arma bidezko atentatua.

Datu gehiago: Biktimak mehatxuak jaso zituen zenbait aldiz. Alargunak, Mari Carmen Echevarriak, udalerritik alde egin behar izan zuen, bere sei seme-alabekin, atentatuaren ondoren, baina lekualdatu ziren udalerrri katalanean ere baztertu egiten zituzten "euskal abizena eramatearren baino ez" (Bake Hitzak, 56).

3

Antonio Pablo Fernández Rico

Data: 1982/05/02.

Adina: 29 urte.

Non jaioa: Villar del Rey (Badajoz).

Destinoa: Ondarroako Guardia Zibilaren kuartela (Bizkaia).

Seme-alabak: Bi seme.

Lanbidea, kargua, beste batzuk: Guardia zibila

Egiletza: ETAm.

Lekua: Gurutzetako Ospitalean, hiru tiroren ondorioz larriki zauritu ondoren, guardian zegoenean Ondarroako Guardia Zibilaren kuartelean (Bizkaia).

Prozedura: Su-arma bidezko atentatua.

Datu gehiago: Jatorrizko udalerrian eta alargunarenean, Antonio Fernández izena jarri zioten kaleetako bati.

4

Engraciano González Macho

Data: 1988/12/22

Adina: 41 urte.

Non jaioa: Ondarroa (Bizkaia).

Bizilekua: Zarautz (Gipuzkoa).

Seme-alabak: Bi seme.

Lanbidea, kargua, beste batzuk: Antxi puba zeraman, Zarautzen, sei hilabete lehenagotik.

Egiletza: ETA.

Lekua: Antxi pubaren barruan, Zarautzen, lanean zebilela.

Prozedura: Su-arma bidezko atentatua. Batek tiro bi egin zizkion edatekoa eskatu ondoren.

I. Bizitzeko eskubidearen **urraketak**

2. **GAE** eta **BVE**k bizitzeko eskubidearen aurka egindako urraketak

1

Jesús Mari Zubikarai Badiola

Data: 1980/02/02.

Adina: 22 urte.

Non jaioa: Ondarroa (Bizkaia).

Seme-alabak: Seme-alabarik gabe.

Lanbidea, kargua, beste batzuk: ElAko kide eta Euskadiko Ezkerrako (EE) jarraitzaile. Preso egon zen Basauriko espetxean, ETApn-ko kide zela salatuta

Egiletza: Batallón Vasco Español-eko (BVE) José María Arrizabalaga komandoak erreibindikatu zion *Dejari*, bai eta ETA talde antiterroristak (GAE) ere.

Lekua: Ondarroan bahitu zuten, eta gorpua bederatzi tiroekin agertu zen Eibarko Aginaga auzoan (Gipuzkoa), Ixua portura daraman bidean.

Prozedura: Bahitua eta su-arma bidez eraila.

2

Ángel Etxaniz Olabarria

Data: 1980/08/30.

Adina: 42 urte.

Non jaioa: Ondarroa (Bizkaia).

Seme-alabak: Bi alaba eta seme bat.

Lanbidea, kargua, beste batzuk: Club 34 zeukan. *Egin* egunkariaren sortzaileetako bat. Aurre-ra Ondarroa klubeko presidentea. Herriko Amnistiaren Aldeko Taldeko sortzailea.

Egiletza: Batallón Vasco Español (BVE).

Lekua: Ondarroako Club 34 establezimenduan.

Prozedura: Su-arma bidezko atentatua.

Datu gehiago: Bi emakume zauritu ziren: Noelia Olabarria Gandiaga eta Pakita Urresti. Etengabe ari zen mehatxuak jasotzen eta 1976an lehenengo atentatua izan zuen.

I. Bizitzeko eskubidearen **urraketak**

3. **Segurtasun-indarrek** bizitzeko eskubidearen aurka egindako urraketak

1

Koldo Arriola Arriola

Data: 1975/05/23.

Adina: 19 urte.

Non jaioa: Ondarroa (Bizkaia).

Ikasketak: UBIko ikaslea institutuan.

Egiletza: Guardia Zibila

Lekua: Tiro bat jaso zuen 01:30ak bueltan, Ondarroako Guardia Zibilaren kuartelaren sarreran, lankideekin igarotzean eta Guardiaren Kidegora hurbiltzera behartu zutenean, ikasturte-amaiera ospatzeko afari baten ondoren, diskoteka baterantz zihoanean.

Prozedura: Su-armaz egindako tiroa.

Datu gehiago: “Por quien no doblan las campanas” argitalpenean, José Luis Basterretxea eta Estanis Sarasketa lekukoek, biktimaren lagunek, eta Imanol Oruemazaga, “Koldo Arriola” liburuaren autoreak (Ondarroa, *Tretzak batzen bilduma*, 2011) gertatutakoa kontatu dute.

2

Esteban Muruetagoiena Scola

Data: 1982/03/28.

Adina: 38 urte.

Non jaioa: Ondarroa (Bizkaia).

Bizilekua: Oiartzun (Gipuzkoa).

Seme-alabak: Alaba bat.

Lanbidea, kargua, bestelakoak: Mediku titularra Oiartzunen.

Egilea: Autopsiaren arabera, gorpuak hainbat zauri eta ubelune zituen, bai eta elektrodoekin egindako erredura ugari ere. Terrorismoaren aurkako Legea aitzakiatzat hartuta, bederatzi egun eman zituen Madrileko polizia-dependenzietan, nahiz eta kargurik gabe libre utzi zuten.

Heriotza-lekua: Donostian, amaren eta izeba-osaben etxean, komisaldegitik atera eta hiru egunera.

Prozedura: Ustez, torturengatik.

Datu gehigarriak: Hainbat taldek salatu zuten kasua: Amnesty Internationalek, Parisko Mediku Elkargoak eta Frantziako Mediku Elkargoak, besteak beste.

II. Behar beste argitu ez diren **kasuak**

1

Frantziska Saizar Ureta

Data: 1975/04/26.

Adina: 86 urte.

Non jaioa: Ondarroa (Bizkaia).

Lanbidea, kargua, beste batzuk: Etxekoandrea

Egiletza: Bihotzekoak eman zion estres-egoera baten ondoren.

Lekua: Bihotzekoak eman zion Guardia Zibila Ondarroako etxean sartzean ikustean, etxebizitzako atea indarkeriaz suntsitu zutenean, iloba Andoni atxilotzeko.

Prozedura: Ez zen autopsiarik egon.

Datu gehiago: Bizkaia, orduan, salbuespen-egoeran zegoen.

Erabilitako iturri eta zerrendak

- ABC: *ABC Especiales, Todas las víctimas del terror*, www.abc.es/especiales/eta/victimas
- Alonso, Rogelio, Florencio Domínguez y Marcos García Rey, *Vidas rotas. Historia de los hombres, mujeres y niños víctimas de ETA*, Espasa, Madril, 2010.
- Arartekoa: *Euskadin terrorismoaren biktimei erakundeek emandako arreta*, Eusko Legebiltzarrari egindako txosten berezia, 2009ko ekaina.
- Argituz (Giza Eskubideen Aldeko Elkarte), www.argituz.org
- Arovite, Valentin de Foronda Gizarte Historiarako Institutua (UPV-EHU). www.arovite.com/bases-de-datos/
- AVT (Terrorismoaren Biktimen Elkarte). www.avt.org
- Barne Ministerioa. www.interior.gob.es/
- Calleja, Jose Maria; Sanchez-Cuenca, Ignacio: *La derrota de ETA. De la primera a la última víctima*, Adhara, Madril, 2006.
- Covite (Euskal Herriko Terrorismoaren Biktimen Elkarte). www.covite.org
- Egin: *Anuarios 1977-1982 eta Anuarios 1982-1997*.
- El Correo. <http://especiales.elcorreo.com/2006/eta/index.html>
- El País: *Las Víctimas*. www.elpais.com/especial/eta/victimas.html
- Euskal Memoria Fundazioa: *Datu-basea*. www.euskalmemoria.com
- Eusko Jaurlaritza. www.lehendakaritza.ejgv.euskadi.net/r48-subpaz/es/
- Fernando Buesa Blanco Fundazioa (dokumenta- zio- eta ikerketa-zentroa). www.fundacionfernandobuesa.com
- Fonseca, Carlos (koord.). 1960. eta 2014. *urteen artean hildakoak eragindako erakunde terroristen atentatuen auzibideari buruzko txostena. Euskal kasua*. Bakegintza eta Bizikidetzarako Idazkaritza Nagusiaren enkarguz egina. Eusko Jaurlaritza. 2014ko abendua.
- Giza Eskubideen Zuzendaritza: *Motibazio politikoko indarkeria-egoeran gertatutako giza eskubideen urraketan eta sufrimendu bidegabean biktimei buruzko txostena*, Gasteiz, Eusko Jaurlaritza, 2008. www.lehendakaritza.ejgv.euskadi.net/r48-subpaz/es
- Juan March Fundazioa. Espainiako trantsizioari buruzko Linz artxiboa. CEACS. www.march.es/ceacs/biblioteca/proyectos/Linz/

- Lazkaoko Beneditarren Fundazioaren Dokumentaziounea. www.lbfundazioa.org
- Libertad Digital: *In Memoriam: No olvidar lo inolvidable*. www.blogs.libertaddigital.com/in-memoriam/
- Marrodan, Javier; Araluce, Gonzalo; Garcia de Leaniz, Rocio; Jimenez, Maria: *Relatos de plomo. Historia del terrorismo en Navarra 1960-86*, Iruñea, Nafarroako Gobernua, 2013.
- Nuñez, Luis (koord.): *Euskal Herria y la Libertad* (8 lib.), Tafalla, Txalaparta, 1993.
- Pulgar Gutierrez, Belen: *Víctimas del Terrorismo: 1968-2004*, Madril, Dykinson, 2004.
- Terrorismoaren Biktimen Fundazioa. www.fundacionvt.org
- Terrorismoaren Biktimen Fundazioa: *Asesinatos de ETA en Álava*. www.alava.net
- Terrorismoaren Biktimei Laguntzeko Zuzendaritza: *Kontrolatu gabeko taldeen, eskuin muturreko taldeen eta GALen terrorismoak eragindako biktimei buruzko txostena*, Gasteiz, Eusko Jaurlaritza, 2008. www.interior.ejgv.euskadi.net/r42440/es/contenidos/informacion/informacion_documentos_interes/es_document/adjuntos/informe%20final.pdf
- Vasco Press Agentzia: "Crónica de documentación y actualidad", 1.176. alea, 2004ko abuztua.
- Zenbait egunkari: *ABC, Berria, Deia, Diario de Noticias, Egin, El Correo, El Diario Vasco, El Mundo, El País, Euskaldunon Egunkaria, Gara, Hitza, La Razón, La Vanguardia, Noticias de Álava, Noticias de Gipuzkoa*.